

1. חזון לנגד עיני

ויאמר ויהיה אלהים הן האדם היה באחד ממנו לדעת טוב ורע ועתה ופן ישלח ידו ולקח גם מעץ החיים ואכל וחי לעולם: וישלחהו יהוה אלהים מגן עדן לעבד את האדמה אשר לקח משם: ויגרש את האדם וישכן מקדש לגן עדן את הכרבים ואת הלח החרב המתהפכת לשמור את דרך עץ החיים:

2. נאום אורי נארי

והענינו, כי קדם החטא, עם פי ודאי שהיה בעל בחירה גמור להטות עצמו לכל אשר יחפוץ, להיטיב או להפסיד חיו, כי זה תכלית פונת פלל הבריאה, וגם כי הרי אחר כך חטא.

אמנם לא שהיה ענין בחירתו מחמת שכחות הרע היו גדולים בתוכו, כי הוא היה אדם ישר לגמרי כלול רגו מסדרי כחות הקדושה לבד, וכל עניניו היו בלם ישרים קדושים ומוזכבים טוב גמור, בלי שום ערוב ונטיה לצד ההפך כלל, וכחות הרע היו עומדים לצד, וענינו בפני עצמם חוץ ממנו.

והיה בעל בחירה ליכנס אל כחות הרע ח"ו כמו שהאדם הוא בעל בחירה ליכנס אל תוך האש, לכן כשקצצה הס"א להחטיאו הצדף הנחש לבא מבחוץ לפתות, לא כמו שהוא עתה, שהיצר המפתה את האדם הוא בתוך האדם עצמו, ומתדמה להאדם שהוא עצמו, הוא הרוצה ונמשך לעשות העו, ולא שאחר חוץ ממנו מפתהו.

ובחטאו שנמשך אחר פתוי הס"א, אז נתערבו הכחות הרע בתוכו ממש, וכן בקהעולמות, וזהו עץ הדעת טוב ורע, שנתחברו ונתערבו בתוכו ובהעולמות הטוב והרע יחד זה בתוך זה ממש, כי 'דעת' פירושו 'התחברות' כירוע.

ומאז גרם על ידי זה ערבוביא גדולה במעשיו, שכל מעשי האדם הפה בערבוביא והשתנות רבים מאוד, פעם טוב ופעם רע, ומתהפך תמיד מטוב לרע ומרע לטוב.

וגם המעשה הטוב עצמה, כמעט בלתי אפשר לרב העולם שתהיה קלה קדוש ובה נקטה לגמרי, בלי שום נטיה לאיזה פניה ומחשבה קלה לגרמיה, וכן להפך בהמעשה אשר לא טובה, גם כן מערב בה לפעמים איזה מחשבה לטוב לפי דמיונו."

וגם הצדיק גמור שממיו לא עשה שום מעשה אשר לא טובה, ולא שח מימיו שום שיחה קלה אשר לא טובה ח"ו, עם כל זה כמעט בלתי אפשר קלל שמעשיו הטובים עצמם, כל ימי חייו, יהיו בלם בשלמות האמתי לגמרי, ולא יהיה אפלו באחת מהנה שום חסרון ופגם קלל. וזה שאמר הכתוב (קהלת ז' כ') "כי אדם אין צדיק בראי אשר יצפה טוב ולא יחטא", רוצה לומר, שאי אפשר שלא יהיה על כל פנים קצת חסרון במעשה הטוב עצמה שעושה, כי 'חטא' פירושו חסרון כירוע.

ונמשך הענין כי עד עת מתו תורה, שאו פסקה אותה הנהמא מתוכם, כמו שאמר רז"ל (שבת שם), וכן אחר כך בחטא העגל אמרו רז"ל (שם פ"ט א') שבא שטן וערבב בו, היינו שבא מבחוץ כמו בענין חטא אדם הראשון כנ"ל, כי "מתוכם" נתגרש, ועל ידי חטא העגל חזרה אותה הנהמא ונתערבה בתוכם" ככתחלה:

וזה שאמר הוא יתברך לאדם הראשון (בראשית ב, יז) "כי ביום אכלה ממנו מות תמות", לא שהיה ענין קלה וענש, כי מפי עליון לא מצא בו (איכה ג, לח), אלא פרושו, שצל ידי אכלה ממנו, מתערב בה הנהמא של הרע, ולא יהיה תשון אחר להפרידה ממה כדי להטיבה באחריתה, אם לא על ידי המיתה והעכול בפקריה.

וזהו גם כן הענין מה שאמר הוא יתברך אחר כך (שם ג, כב) "הן האדם היה כו' ועתה פן ישלח ידו ולקח גם מעץ החיים ואכל וחי לעולם", והלא חפצו יתברך שמו להטיב לברואיו, ומה אכפת ליה אם יחיה לעולם.

אמנם רוצה לומר, שפאשר יאכל מעץ החיים וחי לעולם, ישאר ח"ו בלא תקוה, שלא יתפרד הרע ממנו עד עולם ח"ו, ולא יראה מאורות וטובה מימיו, לזאת לטובתו גרשו מגן עדן, כדי שיוכל לבא לידי תשון גמור, כשתפרד הרע ממנו על ידי המיתה והעכול בפקריה.

וזהו ענין הר' שמתו בעטיו של נחש (שבת נה): שאף שלא היה להם חטא עצמם כלל, עם כל זה הצרכו למיתה מחמת התערבת הראשון של הרע, על ידי חטא אדם הראשון מעצת הנחש.

וימשך הענין כי עד עת קץ הימין - 'בלע המות לנצח' (ישעיה כה, ח). וגם עוד יתרו, שיתבער אז הרע מן העולם ממציאיותו, כמ"ש (זכריה יג, ב) "ואת ריח השומא אעביר מן הארץ".

וזה הוא שער דברי הן האדם היה קאחד פרוש שחי בקרא קאחר פרוש באחדות אחד המפרט בעולם שהוא אחדותו וחדוה קאורו נעשה אדם בצלמנו כמותנו והשליטו בפתוחים קאורו וירדו וגו'. ועתה פעלה זו ממנו פרוש מהאדם לדעת טוב ורע כי אני צייתי לכל יאכל מעץ הדעת טוב ורע אלא שהוא חטא והשיג הידיעה וכוון שהשיג הידיעה יש לחוש שפאקמעה הידיעה יבחר לאכל מעץ החיים וחי לעולם. ומצאתי ראה לפרוש ממנו מדברי אנקלוס שתרגם ממנו מניה:

4. ה'תק"ל

ניסוח, ואף כי בכל ימי השנה הוא כעובד ע"ז (ע' ברכות ל"א). מפני שהבח השכלי מסתלק, ויש ב' סיבות לזה. כי השמחה היא מעלה גדולה דבקה עם אור השכל בעצם, וכיון שהשכל צר אין הגוף יכול לקבלו כיא כמדתו, אבל כשמתרבה יותר מדאי אין הכלי סובל את האור, והאור יוצא ומסתלק למעלה, ונשאר הגוף בלי אור, ומיד הוא מסוכן מתנו דקיימי עליו כי כלא לאוגיא, אבל ביום זה יש כאן ב' לטיבותא, חדא שעצם הכלי מונסך הוא ויכול לקבל אור שמחה גדולה ולא יתבטל, ועוד שאפי' אם יסולק אור השכל מכלי הגוף הנח כחות הגוף בעצמם כבר קדושים הם. ושומרים מכל רע ומדביקים עצמם לשלמות האמתית שבאור פני מלך חיים, ע"כ המצה או לבסומי, ומשמין אור גדול ע"ז כמבאר בדברי הארז"ל.

5. רמב"ם

ודע כי גם עניני הטבע אי אפשר ללמד בפירוש מקצת תחלותיהם כפי שהם, וכבר ידעת אמרם ר"ל ולא במעשה בראשית בשנים, ואם יבאר אדם כל אותם הדברים בספר נמצא שכבר דרש לאלפי בני אדם, ולפיכך נאמר. גם ענינים אלה בספרי הנבואה במשלים, וגם חכמים ר"ל דברו בהם בחזוה ומשלים נזויהם בעקבות כתבי הקדש, לפי שהם דברים שיש בינם לבין מדעי האלהות קשר גדול, וגם הם סודות מסודות המדע האלהי, ואל תחשוב שאותם הסודות הגדולים ידועים עד סופם ותכליתם לאחד מבני אדם, לא, אלא פעמים נוצץ לנו האמת עד שנחשבה יום, ומיד עלימיהו החמרים וההרגלים, עד שגשבו בלילה אטום קרוב למת, והיינו עד בתחלה, והרי אנו דומים למי שתבריק לו הברק פעם אחת פעם והוא בלילה אפל מאוד, יש ממנו מי שיברק לו הברק פעם אחר פעם עד שכאלו הוא באור תמידי בלי הפסק ויהיה הלילה אצלו כיום, וזו היא

6. בריקן איוו

לפי משך זמנה, התשובה מתחלקת לשני חלקים: תשובה פתאומית, ותשובה הדרגית. הפתאומית באה מתוך איזה ברק רוחני הנכנס בהשמה. בפעם אחת מכיר הוא את הרע ואת הפעור של החטא ונהפך לאיש אחר, וכבר מרגיש הוא בקרבו השתנות גמורה לטובה. תשובה זו באה על ידי איזו הופעה של סגולה פנימית, על ידי איזו השפעה נשמתית גדולה, שראוי לתפס את נתיבותיה בעמקי תעלומה.

והנה תשובה הדרגית. לא בריקה, הבריקה בקרבו להתהפך מן העמק של הרע אל הטוב, אלא מרגיש הוא שצריך להיות הולך ומטיב דרכיו וארחות חיו, רצונו, הלך מחשבותיו, ובמתכוונו זה הולך הוא וכובש לאט לאט את דרכי הישר, מתקן את המדות, מטיב את המעשים, מלמד את עצמו איך להתפשט יותר ויותר, עד שהוא בא למעלה רמה של וכוח ותקוה.

התשובה העליונה באה מהברקה של הטוב הפללי, של הטוב האלהי השורה בעולמות כלם, אור חי ועולמיים. נשמת כל האצילית, מצטררת לפניו בהודה וקדושה, כמה שחלב יכול לספוג. והלא באמת הכל הוא טוב וישר כל כך, והישר והטוב שגנו הלא הוא בא מהתאמתנו אל הכל, ואיך אפשר להיות קרוע מן הכל, פרור משנה, מפרד באבק דק שפלא נחשבו. ומתוך הפכה זו, שהיא הפכה אלהית באמת, באה